

AUGOM DAINŲ IR PASAKŲ LYDIMI Onos Bluzmienės 100-osioms gimimo metinėms

Rita Builytė-Variakojienė

Kaip greitai bėga laikas... Sėdžiu jaukioje Vaškų (Pasvalio r.) seniūnijos salytėje ir stebiuosi, lyg netikiu, kad susirinkome paminėti jau mūsų Babytės 100-metį (ji gimė 1905 m. vasario 25 d.).

Aš, ketvirtoji Onos Bluzmienės anūkė, ją prisimenu nuo 1960 m., kai trimetė kartais jau būdavau paliekama dienai kitai su vyresniu broliu Albertu senelių vieniemyje. Babytė buvo meili, rami, su ja buvo labai gera. Nebuvo bėganti, bet visur spėjanti, viskas jos būdavo sužiūrėta laiku. Vieną darbą dirbo, apie kitą galvojo. Prisimenu, sodyba buvo apsodinta baltalksniais. Tiesa, ne visa, tik sodas. Tie baltalksniai mano vaikystės metais jau buvo suaugę į tvirtus išlaktus medžius. Vėjuotą dieną labai patikdavo žiūrėti į žalsvai baltą jų lapų mirgėjimą. Aš galėdavau ilgai sėdėti sode arba eiti ratais apie sodybą, vis į tuos baltalksnius kaip į kokius milžinus žiūrėdama. Ramybė, platūs, lygūs laukai, ligi pat sodybos siūruojantis vasarojus. Ramybė, debesys, baltalksniai, lauko keliukas į sodybą, pro ją – į Noriūnus. Visas gyvenimas buvo sodyba. Jeigu užlipdavome ant sienų krūvos, geriau būdavo matyti, kaip du kartus per dieną tolumoje pravažiuodavo keleivinė, ilgam palikdavusi dulkių debesis. Staškavičių kaimo matydavosi tik stogai, nes nuo kaimo pusės ligi pat sodybos beržo prieidavo kukurūzų laukas. Babytė su seneliu mums drausdavo eiti į kukurūzus, kad nepasiklystume. Viena neidavau, bet, bežaidžiant su broliu arba pussėsėmis Kristina ir Vita, labai prisireikdavo ir tų kukurūzų. Kur begali būti geriau „kavotis“, jeigu ne ten?... Ir surasti nepigu, ir įdomu. Kartą ilgai laukiau, kad mane surastų. Laukta laukta ir užmigta... Gerokai seneliams rūpesčio ir baimės tąsyk įvariau.

Tai buvo mūsų dienų nuotyčiai. Paskui, maždaug nuo penkerių metų, jau nebūdavau dyka, turėjau vis kokį nors darbelį nudirbti – indus suplauti, pirkią pašluoti, kiaulei žolės parauti. Buvau ne viena anūkė seneliams, kartais gyvendavom dviese, o dažnai ir keturiese, net šešiese. Oi, būdavo Babytei galvosūkių! Bet ji niekada mūsų nebardavo. Nekeldavo balso nei ji, nei senelis. Babytė vis šnekučiuodama, palyginimais, o senelis su humoru atsigindavo. Turėdamas ūpo, sekdamas mums pasakas – apie jaučio trobelę, pelytę ir jos vaikus, apie karalaite

bokšte, o kai nusibosdavo, liepdavo eiti stebėti, „kaip špokas uodegą kraipo“. Jeigu kraipo aukštyr žemyn, vadinasi, jau turi vaikų, jeigu į šonus – ne. Mes, vargšai vaikai, kantriai laukdavome, kada tas varnėnas nutūps, kaip tą uodegą kraipys... Babytė, mūsų, vaikų, akimis žiūrint, turėjo itin negerą savybę – visiems pramanydavo darbų, niekada jų nepritrūkdavo. Tada, vaikystėje, būdavo pikta, kad tie darbai niekaip nesibaigia: bulvių iš duobės išimti, daigus nulaupyti, nupjautą žolę daužyti, paskui vartyti, grėbti, kiaulei žolės parauti, išpurenti lysvelę gėlėms ar daržovėms ir t. t., ir t. t. Babytė, paklausta, gal jau rytoj nebus darbo, lyg pasi-juokdavo: „O ryt trūkt ož vadžių, ir vėl nu pradžių“. Bet vėlgi – pernelyg nenualsindavo: atlikai savo, ir bėk žaisti.

Idomiausia būdavo dirbti su Babyte, nes visokių istorijų, nutikimų pripasakodavo. Jei įsileisdavo dirbti viena, imdavo dainuoti. Gražiausia man atrodėdavo, kada anksti rytais, mums dar miegant, ji jau vaikšto po sodybą, triūsia ir gieda – dainuoja:

Ačiū Dievui už dosnumą
Jo gausingą,
Už dangaus – žemės gražumą
Stebuklingą.

Už pavasarėlio žalio
Šviesius rytus,
Už kvepėjimą darželio,
Rasai kritus...

Aš taip įsiminiau natą, žodžius, tokia nuostabi ir negirdėta ta daina atrodė, kad ją dainavau stodama į „Ratilio“ ansamblį 1977 metais.

Nors ir „kankindavo“ Babytė mus darbais, bet ant jos kažkodėl nebuvo pikta. Gal kad neatsiklausydavome, šimtus kartų prašydavome kartoti, ką sako gandras, kielė, pempė ir kiti paukščiai. Ypač mano ausiai patiko kregždės kalba:

Kor vyrrrė, kor vyrrrė, kor vyrrrė?
Pirrty, pirrty, pirrty...
Moterėls namie palikė
Prisivirė virtinėlių –
Tik gurrkt, tik gurrkt, tik gurrkt,
Mugurkt, mugurkt, mugurkt.

„Ratilio“ programoje „Paukščiai lietuvių tautosakoje“ ir man teko pamėgdžioti paukščių balsus.

Iš Babytės pasakų įsimintiniausios liko pasaka apie du vagis – Pickų ir Ruckų, ir kaip gudrus vagis pavogė ponios marškinius.

Bartis, juo labiau muštis neleido. Mokydavo susitarti gražiuoju, žaislais pasi-dalyti, mažiausiajam patarnauti. Žaislų mažai turėdavom, juos atstodavo seni buteliukai, senelio nenaudojami įrankiai; vien jo senas „budilnikas“ ko buvo vertas!..

Staškavičių sodyboje buvo pirmoji mūsų bendruomenė. Visi turėjome mamas ir tėčius, bet pas senelius buvo bendruomenė. Visi klausėm senelių, šie niekada tarp

Ona ir Petras Bluzmos su anūkais 1968 m. Staškavičių kaime
Fotografavo sūnus Petras Bluzma

savęs nesibarė, viešpatavo ramybė, teisybė, darbas ir juokavimai. Duonos Babytė namie nekepavo, pirkavo Butniūnuose arba veždavosi iš Žeimelio. Užtat labai gerbavo. Duoną reikėdavo suvalgyti visą, kiek atriekta, plutelės – tik kiaulei, trupinti, dėlioti bet kur būdavo nevalia. Pavalgius uždengdavo palute ir įdėdavo į dėžutę, kad neprietų musės. Visi žinojom, kad atvažiuojant geriausios lauktuvės – duona.

Gaudavome po gabalą darželio prižiūrėti. Brolis Albertas taip pat turėjo dalį lysvelės ir ją prižiūrėjo ne prasčiau nei mergaitės, net bijūnų pumpurus mėgino praskleisti piršteliais, kad jo gėlės pirmiausia sužydėtų...

Babytė labai mokėjo grožėtis: „Te man darbštums Kristinutės (Vitutės, Ritutės, Albertuko, Virgučio, Irutės). A jau paded! Man i darba pritroks... Ale to mana draugs. Iš visų anūkų darbštolėla(-is) didžiaus!“ Jos žodžiai taip širdį glostydavo... Rodos, dar ne tiek padirbtum, kad tik daugiau gautum to širdies balzamo.

Pas senelius mes visi išmokome poterių – ir tie, kuriems jau ėjo tinkamas metas, ir tie, kurie dar švebeldžiavo. Po darbų dienos Babytė viską patikrindavo – ar vaikai sugulę, ar drabužėliai gražiai sudėti, bateliai neišmėtyti. Jei tik kas būdavo ne vietoj, liepdavo keltis ir susitvarkyti. Kitą vakarą kaip ir sarmata būti nevalieikai – visi viską girdi, žino... Kartu su Babyte ir pasimelsdavom. Ji, klupėdama prie savo lovos, paskui dar ilgai poteriaudavo. Jei būdavo labai nuvargusi, melsdavosi sėdėdama lovoje. Senelio maldos būdavo trumpesnės. Mes klausdavom kodėl. „Tė kad aš tiek neprisidirbo kėp mamytė. Ana piaunė, daug šnekėdam, prukilpele prašau“, – aiškino juokais jis.

Senelis mus irgi glaustė, kartais ir pabučiuodavo, bet nedažnai, nes burna buvo pypke užimta. Rūkydavo iš lėto, gale stalo virtuvėje sėdėdamas ir kažką galvodamas. Stebėdavo mus, paskui padarydavo išvadą, dažniausiai linksmą: „Virguts tē man bos vyrs. Jau kelinti metē man ziegoriū taisa, akurat sotaishios, kep reikiant!“

Babytė mus siūsdavo: „Vaikē, lėkēt į lauko pažiūrēt, koks dongs gražs pri saulės laidos“. Visi išbėgam, žiūrim. Iš tikrųjų! O ji, prisimenu, vieną tokį vakarą rodė pirmą sužibusią žvaigždutę ir užgiedojo (nata visai kaip giesmės):

Unt dongos žvaigždela
Vakarinė maldo
Kalb pri Dieva Tēva,
Kors pasaulį valda...

Plaukus Babytė šukuodavosi ne iš ankstauro ryto, o po pusryčių, kai turėdavo laisvesnio laiko valandėlę. Tada sėsdavo virtuvėje ant taburetės, išpindavo kaseles, ir ant pečių pasklisdavo pilkšvai balti, švelnūs, ilgi banguoti plaukai. Mes, anūkės, labai norėdavom šukuoti, glostyti tuos plaukelius, derėdavomės, kuriai iš mūsų leis supinti. Leisdavo, jei neskubėdavo. Šukuodavom jos šukomis – žaliom arba rudom, lenktom, jas paskui išmeigtas į plaukus ir palikdavo. Pindavo Babytė dvi kaseles (jaunystėje, sakė, turėjusi vešlius plaukus) iki pat galo, pabaigoj įpindavo raištelį ar medžiagos atraižėlę ir užmegzdavo, kad neišslystų. Tada dešinę kaselę prakišdavo prie kairiosios kasos pradžios, prie ausies, o kairiąją – prie dešinės. Suvarstydamo, nutempdamo raištelių galiukus, surišdavo ties sklastymu ir paslėpdavo po kasų vainiku. Su tokia šukuosena būdavo tvarkinga kiaurą dieną. Palaidų plaukų nemėgo, visada ryšėdavo skarytę. Jei išplauti jie slysdavo, perbraukdavo šlapia ranka. Ir mus mokydavo nebūti palaidais plaukais, sakydavo: „Būtų nieka sau mergaite, ale apsilaidis jėlgės plaukės kėp ir kumelaite“. Palaidi plaukai, sakė, triūšta. Tik ypatingomis progomis, pavyzdžiui, per pirmąją komuniją, tinka juos išleisti.

Linksmausi susibūrimai Staškavičiuose vykdavo vasarą, per Šv. Oną ar Petrinę, mat Babytė buvo Ona, o senelis – Petras. Suvažiuodavo į tėviškę visos dukterys (mano tetos) su vyrais, vaikais ir vienintelis dėdė Petras, sūnus, tada dar nevedęs. Jis labiausiai domėdavosi mumis – tai dovanėlę kokią atveš, tai į orą pamėtys, – svaiptom iš laimės, o jei dar surengdavo „kavotynes“ kukurūzuose arba motociklu pavėžindavo, tai mes jį beveik sudievindavome.

Babytė ta proga būtinai apsilikdavo baltą bliuzelę prie tamsaus sijono ir užsirišdavo baltą skarytę. Skarytes apskritai ji labai mėgo, niekad gyvenime vienplaukė nevaikščiojo, o į senatvę užsirišdavo kartais net dvi – vieną ant kitos, ji mėgo šilumą, gal ausys buvo opios.

Per vardines visus pakalbindavo, išsiklausinėdavo, kas naujo, kas daržuose užaugo, kokiom spalvom darželiai pražydo. Paskui būtinai uždainuodavo. Pradėdavo, kaip įprasta, „Tenai už girių saulė teka“. Nors tai dukterų daina, bet ji labiausiai tikdavo tėviškę aplankius. Babytė pritardavo, o vesdavo mano mama, irgi Onutė. Paskui ateidavo ir Babytės laikas. Ji imdavo vesti savo mėgstamiausias: „Tom gegutēm kukuot linksma“, „Ant tėvelio dvaro“ ir daug kitų, o ypač – nesvarbu, kad visai neliūdna – neužmiršdavo apie siratėlę „Augo kieme dagilėlis“.

Bandėme prisidėti ir mes. Daugelį dainų iki šiol tebemokam. Studijuodama Vilniuje, turėjau progą ir kitokių dainų pramokti. Tuomet savosios tapo dar vertingesnės, nes ten, Vilniuje, ne kartą buvo minimas Onos Bluzmienės vardas, jos linų darbo dainos kraštotyros klube dainuojamos. Iš tų metų yra likęs mano su Rimantu Sliužinsku, dabar muzikologu, parengtas 85 dainų ir 6 pasakojimų rinkinys.

Kuo toliau, tuo labiau Babytė atrodo kažkokia nepaprasta. Kaip jai pavyko tokiai būti? Gyveno paprastai, buvo nemokyta, vos pramokusi skaityti ir skaičiuoti. Įbrido į vargą, augindama su vyru septynis vaikus, iškentė du karus... Taip gyveno tūkstančiai sodžiaus žmonių. O vis dėlto ją mylėjo ne tik dukros, sūnus, bet ir visi žentai, marti, anūkai. Nesu girdėjusi jai sakant griežto ar pikto žodžio – visi pagarbiai, žmoniškai su ja elgėsi. Bet ir ji! Nė vienam ji neiškalbėjo, nė vienam eidama iš paskos nepriekaištavo, su kiekvienu elgėsi gražiai, kaip ji pati sakė, „ne par poneval“ (= ne per jėgą). Matyt, įgimta tolerancija, draugiškumas traukė prie jos ir savus, ir svetimus. Ilgus metus bendrauta su klebonu Albinu Budrikiu, jai ir visai šeimai rašė anksti miręs kunigas ir poetas Vladas Balnionis, ilgai ir gražiai bendrauta su mokslininkais, tautosakininkais Kaziu Grigu, Norbertu Vėlium, Kazimieru Kalibatu, mokytoja Stase Lovčikaite, poetu Vladu Braziūnu, kuris ir Vaškuose taip išsamiai prisiminė Babytę buvus meilingą, optimistę. Ačiū Vladukui už visus dailius žodžius straipsniuose, eilėse, kalbant, ačiū jam už širdies šilumą. Iš dalies jis yra pagrindinis žmogus, visokeriopai kurstantis Babytės atminimo laužą.

Šitoks jos bendravimas ištis ramindavo. Priešų, manau, Babytė neturėjo, bent aš tokių neprisimenu. O mano tėvelį Albertą ji stačiai mylėjo. „Albertėls tas mana rūpintojėls“, – sakydavo. Jis mėgo viską greitai daryti: būdavo, apsisuks, nuvažiuos, sakydavo, „nulėks pas mamą“, nuveš duonos, ko reikia, paklaus, ar ko netrūksta. Juodu labai sutarė. Gal todėl, kad tėvelis liko ketverių metų našlaitis, jis ir prisirišo prie uošvės, motinai skirtą meilę jai atidavė. Kai Babytė pradėjo pinti laidotuvių vainikus, tėtis jai ruošdavo vielinius lankus, po 5–10 atveždavo. Tada darbas eidavo kaip iš pypkės. Parūpindavo įvairiausio storio vielučių žiedams tvirtinti prie rėmo. Man yra tekę padėti žiedus daryti. Babytė iškirpdavo, išlenkdavo, susukdavo, o aš iš parafino ištrauktus merkdavau į vandenį. Labiausiai patikdavo aguonų vidurėlius dažyti į manų kruopas – gyvos aguonos, ir tiek.

Mums, vaikams, labiausiai įsiminė momentai, kai tėvelis „pašposydavo“. Kartą, viešint Linkuvoje, Babytė susiruošė į bažnyčią. Mama pasiūlė pavalgyti ir pirmiausia padavė sriubą. Babytė skubom, tankiai merkia šaukštą, tankiai deda į burną, o tėvelis ją šnekina, kažko klausinėja. Ji skuba, o tėtis neatstoja, linksmas toks. Ėgi! Padavė šaukštą skylėtą!

Negreit pastebėjo. Bet nesupyko. „Ok tu šelma, man šaukšto netikos padavė“, – ir pati juokėsi. Pakeitė tą šaukštą, spėjo ir pavalgyti, ir į mišias nueiti.

Gerokai vėliau, būdama apie 70 metų, sumastė, kad „prieš smertį“ reikia nufotografuoti. Į Linkuvą atvažiavo sūnus Petras, ji pasipuošė. Išėjom į pievas. Babytė tokia rimta, veidas liūdnas – „pagrabui“ ruošiasi. Tėveliui toptelėjo mintis atnešti kuoduotą vištą. Babytei pozuojant, jis stovi fotografui už nugaros ir rodo tą vištą. Babytė laikėsi laikėsi ir prasijuokė, tokią ją ir nufotografavo. „Tas šelma pagadionė man atvaizdo...“ – juokais priekaištavo.

Prie visų kaimo moters darbų Babytė spėdavo žiemai pririnkti įvairiausių vais-tažolių, vieną kitą laisvesnę valandą skirdavo nėrimui, „tamburavojimui“, kaip ji pati vadino. Dar netekėjusi buvusi mitri nėrėja, nes iš gimtųjų Talačkonių atsivežta patalynės, užvalkalų nertais galais, paklodžių, staltiesių. Staškavičiuose ant aukšto radau seną, prasto lino nebaigtą staltiesę, tokią gražią, iš atskirų skrituliukų nertą ir sudėtingai sujungtą. Pasiėmiau ir tebeturiu ją. Vėliau radau kelis užvalkalus ir pa-klodę, apirusiais nėriniais. Man tai buvo kažkas nepaprasta. Tokios lygios, vieno-dos, įgudusia ranka nertos akelės. Iš anūkių kruopščiausiai rankdarbius dirba mano pusseserė Vitalija Šimanskytė-Kiznienė. Jos ir specialybė su rankdarbiais susijusi.

Babytę tiktų ir audėja vadinti, nes ji nuo pradžios iki galo pagamino trejus tautinius drabužius vyriausioms dukroms – Marytei, Stasytei ir Onutei. Mamos tau-tinius drabužius aš vilkėjau per „Ratilio“ koncertus Vilniuje, Linkuvoje – su „Lin-kavos“ ansambliu, Panevėžyje su savo dainorėliais irgi jais puošiausi. Tebeturiu ir šiandien. Tikiu, kad mano dukra juos vienądien taip pat apsisvilks.

Žvelgiu į Babytės nuotrauką, visai ne dėl „pagrabo“ darytą, kur ji meilingai šypsosi, vilkėdama švarkelį, siūtą „Linkavos“ ansambliui, rodos, per savo 80-metį Vilniuje, ir taip jauku. Neliūdna. Ji tarsi vienija visus, čia susirinkusius.

Labai susikaupiu ir tarsi išgirstu: „Tė man svetelių gausums, i manės neužmir-šims. Ti dėku visiems, dėku. Ka jo šitėp, ti gal i dainelė kokio užtrauktumėm...“ O dar iš giliau ataidi: „Vaikelė, atmenkėt mana žods: kor bebūtumėt, kėp begyventu-mėt, neatsitolikėt nu Dieva...“